

คำนำ

กล่าวโดยเบื้องต้น งานเขียนปรัชญากฎหมายไทย ถือกำเนิดขึ้นโดยดำริพื้นฐานที่มุ่งสร้างความสมบูรณ์ให้กับองค์ความรู้ในวิชานิติปรัชญา แทนที่การเรียนรู้แต่ปรัชญาตะวันตกฝ่ายเดียว ความรู้ความเข้าใจในปรัชญากฎหมายไทย นับเป็นการอุดช่องว่างและสร้างความสมดุลในการศึกษาที่มีให้ภูมิปัญญาฝ่ายตะวันตกครอบงำการรับรู้โดยสิ้นเชิง หากทั้งนี้ ก็คงมิได้หมายความว่าเรากำลังทอนคุณค่าของปรัชญากฎหมายตะวันตกพอ ๆ กับมิใช่ความพยายามในการชักนำกระแส “นิยม” ความเป็นไทยขึ้นแบบกึ่งมกมาย จริง ๆ แล้วคงเปรียบเช่นวิสัยปกติที่วิญญาณพึงกระทำ เมื่อมองออกไปภายนอกตัวเองแล้วก็สมควรหันย้อนมาดูตัวเองเสียที ก่อนการคิดหรือตัดสินปัญหาใด ๆ ด้วยความรอบคอบ สองพันปีเศษล่วงมา บุพพจารย์ยิ่งใหญ่ของตะวันตกคือ โสกราตีส (Socrates) ก็เคยเน้นหนักแน่นหนาเรื่อง จงรู้จักตัวเอง (Know thyself) แม้นัยความหมายอาจไม่ตรงทีเดียวนักกับสิ่งที่เรากำลังค้นหาในปรัชญากฎหมายไทย แต่เราน่าจะพูดได้เช่นกันว่า การแสวงหา “ตัวตน” แห่งปรัชญากฎหมายในสังคมไทย นอกจากคุณูปการในทางวิชาการแล้ว ลึก ๆ ลงยังเชื่อมโยงสู่การค้นหาทำความเข้าใจ “ตัวตน” ที่เป็นปัจเจกของแต่ละคนเช่นกัน ความขื่อนี้อาจฟังดูคลุมเคลือ เว้นแต่เมื่อเราตระหนักถึงลักษณะควบบขนานบางประการของความคิด/ปรัชญากฎหมายไทยและจิตสำนึกที่เป็นผลผลิตเชิงวัฒนธรรมของปัจเจกบุคคลที่ต่างล้วนดำรงอยู่หรือเคลื่อนไหวอย่างสืบเนื่องกับเหตุปัจจัยหลักในสังคมเหมือนกันไม่ว่าจะเป็นเหตุปัจจัยด้านวัฒนธรรม/ศาสนา เศรษฐกิจหรือการเมือง

โดยข้อเท็จจริง กระแสเรียกร้องความสนใจต่อปรัชญากฎหมายไทยปรากฏสืบเนื่องมานานพอสมควรจากหมู่คณาจารย์ที่รับผิดชอบในการสอนวิชานิติปรัชญาในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ และจากทั้งตัวนักศึกษาก็อีกโสดหนึ่ง คำถามว่าทำไมจึงมีวิชาแต่ปรัชญากฎหมายตะวันตก ปรัชญากฎหมายไทยไม่มีหรือ/ด้อยคุณค่าหรือ มีผ่านมาให้รับรู้เป็นระยะ ๆ ในอดีต การตอบและสล้างคำถามเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่พึงต้องกระทำอย่างจริงจัง ล่าสุด ในการสัมมนาองค์ความรู้วิชานิติปรัชญาในระดับบัณฑิตศึกษาที่มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต (เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2536) คณาจารย์ที่รับผิดชอบการสอนวิชานี้จากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ และจากฝ่ายตุลาการต่างก็เห็นพ้องกันถึงความสำคัญในการศึกษาปรัชญากฎหมายไทย ควบคู่ไปกับเนื้อหาศึกษาปรัชญากฎหมายของทางตะวันตก อย่างไรก็ตาม แม้ที่ผ่านมา งานเขียนเกี่ยวกับปรัชญากฎหมายไทยจะจัดได้ว่ามีน้อยมากเมื่อเทียบกับตำราปรัชญากฎหมายตะวันตก (ภาษาไทย)

กระนั้น เนื้อหาสาระของปรัชญากฎหมายไทยก็มีปรากฏ (สอดแทรก) ให้ได้เห็นในหนังสือ นิติปรัชญาบางเล่มเช่นกัน อาทิ ในงานเขียนของ ศ.ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์, นิติปรัชญา ภาคสอง: บทนำทางประวัติศาสตร์ (ส่วนที่ 1 และส่วนที่ 3) (พ.ศ. 2526) หรือในหนังสือนิติปรัชญา (พ.ศ. 2533) ของ ผศ.พิรินัย ไชยแสงสุขกุล ซึ่งระบุหัวข้อ “นิติปรัชญาไทย” ไว้โดยตรงใน ภาคที่ 3 ของหนังสือดังกล่าว

นอกเหนือจากการเรียนรู้ ทำความเข้าใจรากฐานแห่งภูมิปัญญาไทยในแง่ศาสนาหรือ อุดมการณ์ทางสังคมเบื้องหลังปรากฏการณ์ทางกฎหมายไทยในอดีต การศึกษาปรัชญา กฎหมายไทย ยังเชื่อมโยงเข้ากับปรัชญากฎหมาย (ทั่วไป) ตะวันตกได้ในหลายๆ ส่วน การ เปรียบเทียบความคิดและวิธีคิดทางปรัชญากฎหมายในเชิงอุดมคติหรือปรัชญากฎหมาย ธรรมชาติของตะวันตกเข้ากับปรัชญากฎหมายแบบธรรมเนียมฝ่ายไทย นับเป็นประเด็นศึกษา ที่สำคัญพื้นฐาน การรับเอาปรัชญาปฏิฐานนิยมทางกฎหมายของตะวันตกมาใช้ในรัฐไทยสมัยใหม่ นับจากยุคการปฏิรูปบ้านเมือง สร้างประเด็นถกเถียงอยู่ไม่น้อยต่อผลลัพธ์ของการปะทะกัน ระหว่างปรัชญากฎหมายตะวันตกสกุลดังกล่าวกับปรัชญากฎหมายไทยดั้งเดิม ยังประเด็นการ วิเคราะห์เกี่ยวกับความยุติธรรมหลักนิติธรรมหรือสิทธิมนุษยชนบนฐานเจตยีนแห่งภูมิปัญญาไทย ล้วนนำไปสู่ความเข้าใจที่ลึกซึ้งมากขึ้นต่อแนวคิดต้นแบบดังกล่าวของตะวันตก ที่สำคัญอย่าง มากน่าจะรวมถึงการศึกษาแนวพระราชดำริทางปรัชญากฎหมายขององค์พระมหากษัตริย์ปัจจุบัน การรับรู้แนวพระราชดำริอันทรงคุณค่านี้ น่าจะช่วยให้ผู้ศึกษามองเห็นรูปธรรมแห่งบทบาท (ศักยภาพ) ของปรัชญากฎหมายในการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาที่เป็นจริงหลายๆ เรื่องในสังคม ไทย แทนที่ความไม่เชื่อมั่น/คลุมเคลือ (ของผู้ศึกษาจำนวนมาก) ในการปรับประยุกต์ ปรัชญากฎหมายตะวันตกเข้ากับปัญหาความยุติธรรมในสังคมที่ดำรงอยู่

แท้จริงแล้ว แก่นสาระของปรัชญากฎหมายไทยมุ่งสู่การเน้นความสัมพันธ์ระหว่าง กฎหมายกับศีลธรรมหรือความยุติธรรมอย่างสูงสุดอันเป็นอุดมคติทางกฎหมายแต่ดั้งเดิม (อุดมคติที่ดูเหมือนถูกลืมเลือนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ในปัจจุบันท่ามกลางกระแสสูงของยุคสมัย แห่งวัตถุนิยม/บริโภคนิยม) หากในเวลาเดียวกันก็ผสมผสานภาพเชิงซ้อนของปัญหาความ ชัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างอุดมคติทางกฎหมายดังกล่าวกับสภาพการณ์ที่ (อย่างน้อยเชื่อว่า) เป็นจริงในสังคมไทยแต่ละยุคสมัย รายละเอียดความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมาย/ปรัชญา กฎหมาย กับอำนาจรัฐไทยอันยาวนาน น่าจะนำไปสู่บทวิวินิจฉัยเชิงอนุমানของผู้ศึกษาแต่ละคนต่อเรื่อง “ธรรมชาติของกฎหมาย” ได้ดีที่สุดในบั้นปลาย จริงอยู่การฉายภาพเชิงซ้อนระหว่างปรัชญา กฎหมายไทยเชิงอุดมคติกับสภาพการณ์ที่ดูขัดแย้งกันข้างต้น อาจทำให้งานเขียนชิ้นนี้มีสีสัน ค่อนข้างเข้มของเรื่องราวเชิงประวัติศาสตร์หรือการเมืองไทย หากทั้งนี้คงเป็นเจตนาโดยตรง

ของผู้เขียนที่ต้องการขยายภาพรายละเอียดต่างๆ ที่อยู่เบื้องหลังความเป็นไปของปรัชญา
กฎหมายไทย บริบททางสังคมด้านต่างๆ ไม่ว่าจะในเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมหรือการเมือง
ล้วนเป็นแหล่งอิทธิพลต่อชีวิตที่เป็นจริงของปรัชญากฎหมายไทย ความสำคัญในเชิงวิเคราะห์
และวิจารณ์แหล่งอิทธิพลเหล่านี้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง หรืออาจจะมากกว่าการอธิบายหรือ
พูดพร่ำถึงหลักการเชิงนามธรรมของปรัชญากฎหมายไทยด้วยซ้ำ กล่าวโดยอุปมาแล้ว หลัก
การเชิงนามธรรมที่เอ่ยถึงคงเปรียบประหนึ่งส่วนยอดของภูเขา น้ำแข็งที่ไหลลงสายน้ำ จำเป็น
ที่เราต้องศึกษา หรือมองลึกลงสู่ส่วนฐานอันกว้างใหญ่ที่ปวงที่อยู่ใต้ผิวน้ำอีกชั้นหนึ่งหากเรา
มุ่งหวังจะเห็นธรรมชาติอันแท้จริง/สมบูรณ์ของปรัชญากฎหมายไทย ว่าไปแล้วการขยายภาพ
รายละเอียดแห่งความสัมพันธ์ของปรัชญากฎหมายไทยกับบริบททางสังคมด้านต่างๆ น่าจะ
ช่วยให้นักกฎหมาย/นิติศาสตร์ (จำนวนมาก) มีโลกทัศน์ต่อธรรมชาติของกฎหมายกว้างขวางขึ้น
หาใช่ทำตัวเป็นพวกกฎหมายนิยมที่ถือเคร่งแต่ตัวอักษรหรือกฎเกณฑ์ที่ไร้ชีวิตตายเฉยเฉยจน
พูดกับผู้อื่นไม่รู้เรื่อง อย่างน้อยคงทำให้นักกฎหมายมีบทสนทนา (Discourse) ทางปัญญา
แลกเปลี่ยนกับนักวิชาการด้านสังคมศาสตร์อื่นๆ ได้มากขึ้น

การให้รายละเอียดเกี่ยวกับบริบททางสังคมด้านต่างๆ เบื้องหลังปรัชญากฎหมายไทย
แม้บางครั้งอาจจะมีเรื่องละเอียดแยกย่อยสอดแทรกอยู่บ้าง แต่เปรียบไปก็คล้ายการฉายภาพ
ปรัชญากฎหมายไทยในท่วงทำนองการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังไทยที่มีลักษณะ “दानกมอง”
ซึ่งให้ภาพรายละเอียดที่หลากหลายมีชีวิตชีวา (บางครั้งอาจเผยแง่มุมแห่งธรรมดาชีวิตที่เป็น
เรื่องส่วนตัวอันชวนขันแก่ผู้พบเห็น) แต่ในขณะที่เดียวกันก็ทำให้เราเห็นภาพรวมแห่งความเป็น
จริงต่างๆ สมบูรณ์ขึ้น

แน่นอนที่ในโลกแห่งความเป็นจริง (ของชีวิตและสังคม) ย่อมผสมผสานทั้งสีขาวและ
สีดำอยู่ในตัว โลกแห่งวิชาการบริสุทธิ์จึงหลีกเลี่ยงไม่พ้นในการอธิบาย วิเคราะห์ ดีความ
กระทั่งวิจารณ์ความเป็นจริงส่วนต่างๆ ให้เป็นที่ประจักษ์ พินิจจากนี้ กระบวนการทางวิชาการ
ดังกล่าวยังหาใช่เป็นภารกิจที่หลุดลอย/แยกขาดออกจากความเป็นไปแห่งตัวผู้กระทำไม่ หาก
ลึกๆ ยังสัมพันธ์กับระดับแห่งความเป็นมนุษย์ในตัวผู้กระทำอีกด้วย ความตอนนี้นับเป็น
ประเด็นที่ท้าทายให้คิดใคร่ครวญ ดังเราอาจอาศัยทรรศนะของนักปรัชญาเยอรมัน : Hannah
Arendt (1906-75) ประกอบการพิจารณา :

“We humanize What is going on in the world and in ourselves only by
speaking of it, and in the course of speaking of it we learn to be human”

อย่างไรก็ตาม ท้ายที่สุดแล้ว แม้งานเขียนปรัชญากฎหมายไทยนี้จะสำเร็จผลขึ้นจาก

ความพยายามที่จะจำลองภาพอุดมคติและความเป็นจริงแห่งปรัชญากฎหมายไทยให้เป็นที่รับรู้กันอย่างเป็นระบบมากที่สุด งานเขียนที่สร้างขึ้นนี้ก็คงจัดเป็นประเภทหนึ่งแห่ง “ความรู้” อยู่ดี หากเรายอมรับ (ทรรศนะทางวิชาการหนึ่ง) ว่า โดยธรรมชาติแล้ว ความรู้กับความเป็นจริงหาใช่เป็นสิ่งเดียวกันทีเดียว และความรู้ทุกชนิดมีระดับความจริงที่ไม่อาจสมบูรณ์เสมอเหมือนกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ความจำกัดในธรรมชาติของ “ความรู้” ที่ถ่ายทอดออกมาย่อมเป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาพึงต้องตระหนักไว้อย่างมั่นคงแรกสุด ความรู้กับการตระหนักถึงความจำกัดบกพร่องเชิงภูมิปัญญาหรือภูมิจิตที่ดำรงอยู่เป็นนิสัยปกติ (มากหรือน้อยเป็นอีกเรื่องหนึ่ง) ของบรรดาบุคคลที่มุ่งสร้างตัวความรู้ใดๆ ขึ้นมา และแน่นอน ยิ่งไม่มีข้อยกเว้นใดๆ สำหรับผู้เขียนงานชิ้นนี้ด้วย

อนึ่ง คำนำของงานเขียนชิ้นนี้คงมีอายุติดลงได้อย่างครบถ้วน หากละเว้นการเอ่ยขอบคุณถึงบุคคลบางท่านที่เกี่ยวข้อง นับตั้งแต่ ดร.รองพล เจริญพันธ์ แห่งสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา ผู้เป็นบุคคลท่านแรกๆ ที่เคยกล่าวกระตุ้นให้ผู้เขียนสร้างผลงานนี้ขึ้นมาเมื่อหลายปีก่อน ท่านศาสตราจารย์จิติ ดิงศภักดิ์ องคมนตรีซึ่งเป็นที่เคารพรักอย่างสูงของนักกฎหมายทั่วไปก็เป็นบุคคลสำคัญท่านหนึ่งที่มีเมตตาให้ข้อคิดบางแง่เกี่ยวกับการใช้การตีความปรัชญากฎหมายไทย ในส่วนกระบวนการผลิต การตีพิมพ์ต้นฉบับคงไม่อาจสำเร็จลงได้ หากมิได้รับความช่วยเหลืออย่างกระตือรือร้นจากคุณจุรีย์ โฆษณานันท์ พี่สาวโดยสายโลหิต และคุณอำพร ปิดกันภัย และสุดท้ายที่มีความสำคัญอย่างมากต่อความสำเร็จของงานชิ้นนี้คือคุณสุชาดา บุคคลผู้เป็นคู่ชีวิตที่มั่นคงของผู้เขียนที่มีส่วนช่วยอย่างมากในการคัดลอกต้นฉบับลายมือเขียนที่ยุ่งเหยิงสับสน อีกทั้งเป็นกำลังใจให้กับผู้เขียนฟันฝ่าความเหนื่อยยากต่างๆ ตลอดระยะเวลาที่ค่อนข้างยาวนานในการสร้างผลงานนี้ขึ้นจนสำเร็จ

จรัญ โฆษณานันท์

ปลายฤดูร้อน เดือนพฤษภาคม 2536

คันทายาว กรุงเทพฯ